

Владислав Івченко

Найкращий СИЩИК та падіння імперії

1917

Темпора
2022

Зміст

Маленька переможна війна у Криму	7
Цісарський пес, або Надзвичайна місія у Суздалі	34
Імперія відповідає, а Іван Карпович зустрічає Афродіту	63
Дуже погане село	87
Вкрай небезпечна подорож до ріки Снів	112
В останню путь, або Тайговий анабасис із чимось у кишені	141
Кавказьке полювання на шпигунів	165
Володар лісу	256
Кіно, бунтівники і рятівна газета	311
Імператорська фабрика повної переробки	347
Тримання у голову з подальшим знищенням	391
Воля!	422

Маленька переможна війна у Криму

Того літа я жив у татар, які випасали в горах овець. Спав у юртах, їздив верхи або пішки нишпорив яйлами та горами. Інколи писав старі історії або розповідав щось пастухам. Татари були народом хорошим. Звісно, нехристи, але люди сумирні, працьовиті та добрі. Я при звичаївся до їхніх страв, почав потроху розуміти мову. Того ранку попив із чабанами чаю і пішов гуляти у гори, прихопивши з собою трохи горіхів та браунінг. Не те щоб він був потрібний, бо Кримські гори — це вам не Кавказ, тут усе було тихо та безпечно, але той браунінг став уже частиною мене, наче рука, тому й тягав його всюди. Довго ішов по Демерджі-яйлі, насолоджувався запахами трав, розпечених сонцем. Потім спустився нижче, попив холодної води з джерельця, влігся і задрімав під деревом. Спросоння почув тупіт копит, схопився за браунінг.

— Іване Карповичу! Іване Карповичу! — почувся крик. Це був Осман, молодий хлопець зі стійбища чабанів, у яких я жив. Чабани російську знали не дуже добре, а Осман кілька років працював на узбережжі, возив курортників, тому балакав непогано, а тепер я його ще й читати вчив.

Почувши хлопця, я підхопився і обережно визирнув із лісу. Не те щоб чогось боявся, просто звик бути обережним. Побачив Османа, що мчав по краю яйли разом із запасним конем. Помахав йому рукою, він побачив мене і помчав у мій бік. Помітно поспішав. Щось трапилося? Пішов йому назустріч. Осман підскочив.

— Іване Карповичу, на вас чекають!

— Хто? — здивувався я, бо ніхто останнім часом мене в горах не турбував.

— Бекір-афянде. Просив вас приїхати.

— Щось трапилося?

— Убили його небожа.

— Хто вбив?

— Не знаю, — сказав Осман. Виглядав схвильованим.

Я стрибнув на коня. За місяці, прожиті в Криму, навчився добре їздити. Ми помчали. Бекір-афянде, він же Велі Бекір, був власником отар на яйлах від Ангари до Судака. Але головні гроші йому давала не худоба. Точніше, худоба, але не та. Не вівці, а коні, валки яких ішли від затишних бухт на березі через гори до Карасубазара. Коні везли контрабанду з Туреччини — все, що завгодно. У Карасубазарі контрабанду вантажили в ящики і під виглядом вина чи місцевих фруктів доправляли до Сімферополя, звідки вже розвозили залізницею по всій імперії. З початком війни ця справа підупала, але тепер знову відновилася. Активних воєнних дій на Чорному морі не було, пан Бекір умів домовлятися з моряками, як із турецькими, так і з російськими, й цюночі до кримських берегів приставали невеличкі кораблі, які вивантажували свій товар, забирали інший і летіли назад до Туреччини. Ось на цьому пан Бекір і заробляв головні гроші, овець же тримав більше для проформи. Ну і щоб називатися скотопромисловцем. Я кілька разів перетинався з паном Бекіром на татарських святах, знав, що місцеві його дуже поважають. Сам він час від часу надсилав мені баранчика чи бурдюк із вином. Я йому віддачував підписаними журналами зі своїми оповідками.

Але особисто ми не зустрічалися, може, тому, що був пан Бекір дуже обережним. Мабуть, щось чув про моїх впливових ворогів, то

й не хотів мати неприємності через мене. Контрабандисту треба з владою товаришувати. Тому в будинку пана Бекіра в Карасубазарі частенько гостювали генерали, градоначальники та сам губернатор. Їли-пили, отримували грошки і прикривали пана Бекіра, його човни і його кінні валки. Аж ось тепер знадобився я панові Бекіру.

Десь за годину ми були вже на місці, на стійбищі пастухів, де я гостював. Пан Бекір приїхав не сам, а з трьома охоронцями. Вони завжди при ньому були, бо, як кажуть, великі гроші приносять великі небезпеки. А щодо грошей пан Бекір був одним із найбільших багатіїв Криму.

— Доброго дня, Іване Карповичу, — сказав мені пан Бекір і подав руку. Говорив російською чисто, виглядав розлюченим.

— Доброго, пане Бекіре, — потиснув його руку.

— Чи знайдеться у вас кілька хвилин для мене? — спитав він.

— Звісно.

— Тоді їдьмо. — Він сів верхи, і ми відїхали по яйлі, спустилися в невеличку улоговину, з якої нас не було видно. Охоронці пана Бекіра стали навколо. — Іване Карповичу, я прошу вас про допомогу. Вбито мого племінника Селіма. І мені конче потрібно знайти вбивць. Покараю їх я сам. Вас же прошу просто знайти негідників.

— Спробую допомогти, — кивнув я. Останнім часом трохи нудився, то подумав, чого б і не взятися за справу. Тим більше, відмовляти господарю цих гір не хотілося.

— Розкажіть про подробиці вбивства.

— Це сталося вчора. Селім працює на мене, він прибув із великою валкою до Карасубазара і сьогодні мусив повертатися до Туака за новою валкою. Але поїхав учора, через Карабі-яйлу. Пастухи чули постріл. Потім побачили Селімового коня, спіймали його, помітили кров. Стали шукати і знайшли тіло. Куля попала в голову. Він помер одразу. Селіма добре знали, сповістили мене. Я приїхав і плакав. Бо Селім не тільки мій улюблений племінник, він іще і моя права рука, якому я хотів передати справи. Але хтось убив його. І тепер мусить відповісти кров'ю. Я знаю ціну, я заплачу. — Пан Бекір поліз до гаманця. Я його зупинив.

— Не поспішайте з цим. Де тіло Селіма?

— Його поховали сьогодні вранці. За нашими звичаями треба ховати протягом доби після смерті.

— Покажіть, де увійшла куля, — попросив я. Пан Бекір показав на собі, він не був забобонним.

— Багато людей знали, що Селім поїде раніше і сам?
— Ніхто не знав. Принаймні в Карасубазарі. Він несподівано вирішив, навіть мене не попередив.
— Мені потрібно півдесятка людей, щоб подивитися місце вбивства, — сказав я.
— Я дам вам чабанів.
— Дякую. То я поїду. Як тримати з вами зв'язок?
— Коли потрібно буде щось передати, кажіть моїм чабанам, вони сповістять. — Він подивився на мене. — Іване Карповичу, знайдіть убивцю.

Його аж трясло від гніву, і я не задрив злочинцю. Ми виїхали з улоговини, повернулися до стійбища, пан Бекір наказав чабанам їхати зі мною на місце вбивства. Сам же відбув до Карасубазара. За кілька годин ми були на Карабі-яйлі. Місцеві чабани вказали нам місце. Кров, що всоталася у землю. Селім уже майже здолав яйлу, був на її краю, де за сто кроків починався ліс, за яким був спуск до Туака.

— Він їхав звідти? — спитав я у Османа.
— Так, — кивнув чабан. Я уявив, як увійшла куля, і махнув руками.
— Стріляли звідти. Зараз ми йдемо туди пішки. Уважно дивимося. Недопалки, гільзи, залишки їжі. Мені важливі будь-які сліди вбивці.

Татари закивали, і ми пішли до лісу. Скоріше за все, вбивця сидів на його краю, де можна було причаїтися в кущах. Або міг залізти на дерево.

— Не поспішаймо, дивимося уважно, — наказав я.
Зі мною було шестеро чабанів, ми йшли ланцюгом, уважно придивлялися до землі. Досягли лісу, пройшли метрів сто.

— Хтось щось бачив?
Чабани закрутили головами. Нічого не знайшли. Але ж убивця мусив провести тут деякий час, чекаючи на жертву. Я став придивлятися до дерев, із яких було б зручно стріляти.

— Дивіться на кору. Чи немає слідів землі. Вбивця міг залазити на дерева.

Ми пішли до яйли, дивилися не на землю, а на дерева. Ходили, коли Осман смикнув мене за рукав. Показав мені на старий бук. Слід глини, наче хтось ліз. Поліз і я. Здерся метрів на шість, коли побачив товсту гілку, на якій зручно було сидіти. І дорога по яйлі як

на долоні. Он темна пляма від крові на землі, де впав застрелений Селім. Звідси справді зручно стріляти. Я став приглядатися. Побачив кілька недопалків у щілині кори. Обережно вийняв їх. Сигарети «Дукат». Чотири штуки. Я пошукав сірників. Їх не було.

— Подивіться навколо, чи немає гільзи, — наказав я. Сам обдивлявся місце, де сидів убивця. Може, шматок одягу залишився чи волосина. Ні, нічого. Я зліз. Гільзи не знайшли. — Тут є десь поблизу галявина? — спитав я.

Мене повели. Кроків двісті — і галявина. Я побачив місце, де припинали коня. Так і думав, не пішки ж убивця прийшов.

— Погляньте на сліди копит. Не пізнаєте підкови? — спитав я.

Чабани присіли, дивилися. Сказали, що такі підкови робить коваль у Туаці. Я подивився уважно, бо могло щось випасти, коли вбивця сідав на коня. Але нічого. Тільки знайшов слід на мокрій землі. Поміряв. На три пальці довший від мого. Дебела нога, стрілець, скоріше за все, був високим і міцним чоловіком.

— Ходімо до дерева, уважно дивімося.

Ми пройшли, але нічого цікавого не знайшли. Я вже хотів іти, коли почув дзижчання. Мухи. Пішов на звук, побачив кілька мух, що кружляли над маленьким горбиком із торішнього листа. Виламав гілку, розворушив. Під листям було лайно, людське. Належало, мабуть, убивці, бо хто б тут ще оправлявся.

— Чому не сказали про це? — ткнув я гілкою, почав копирсатися.

Чабани скривилися і дивилися на мене як на божевільного. Я ще потицяв гілкою, потім наказав привести коней.

— Я поїду до Туака. Османе, ти зі мною. Спитаємо місцевих, чи не бачили вони вершників.

Я вже сів у сідло, коли почувся постріл. Далеко. Хлопці вискочили з лісу подивитися, що відбувається, побачили вершника. Це був один із чабанів, він поспішав до нас.

— Бекір-афянде велів переказати, що вбивцю знайдено! — крикнув вершник.

Чабани зраділи, дивилися на мене усміхнено. Поки найкращий сищик імперії у гівні копирсався, пан Бекір убивцю знайшов.

— Їдьмо, — сказав я. — Подивимось.

Чабани поїхали до своїх стад, а ми з Османом — до Карасубазара. Найбільший там будинок, з розкішним садом, належав пану Бекіру. Будинок охороняли. Мене провели до якогось сараю, де я побачив скривавленого та зв'язаного хлопця.

— Ми знайшли вбивцю, Іване Карповичу, вибачте, що потурбував, — сказав пан Бекір.

Кулаки у нього були у крові. Сам бив. Ми вийшли з сараю і пішли садом.

— Хто він?

— Чабан із Карабі-яйли.

— І навіщо йому було вбивати Селіма?

— Через дівчину. Селім поспішав до Туака не дарма. Він закохався в одну дівчину. Ну і вчашав до неї. Той чабан теж до неї придивлявся, але хто він був проти Селіма! Вирішив убити, шакал. Тепер відповість.

— Він зізнався? — спитав я.

— Ні, але в них із Селімом була бійка кілька тижнів тому. Мені тоді не розповіли, а зараз виплило. Сабіт згадав. — Пан Бекір кивнув на голомозого чоловіка з вусиками, який залишився стояти біля сараю. — Сабіт поїхав до нього, а він спробував утекти, син шакала!

— Це не він, — тихо сказав я.

— Що? — здивувався пан Бекір.

— Цей хлопець не вбивав, — повторив я.

— Вбивав! Ми знайшли зброю!

Він махнув рукою. Нам принесли стару, биту іржею берданку.

— Це ми знайшли у його схованці!

— Ні, — закрутив я головою.

— Іване Карповичу, ви хочете його врятувати? — Пан Бекір підозріливо подивився на мене. — Вбивцю мого племінника!

— Так, хочу врятувати, бо він не вбивця. Можливо, він хотів убити, цього виключити не можу. Але вбив не він.

— Чому ви так думаєте?

— Бо маю підстави. По-перше, вбивця посідав рибою. Я живу серед чабанів уже довго і жодного разу не бачив, щоб вони снідали рибою.

— Звідки ви знаєте, що їв убивця? — аж трохи злякався пан Бекір. Мабуть, і він чув від людей маячню — наче я продав душу дияволу і можу знати все.

— Я знайшов його лайно. У ньому були рибні кістки. Вбивця приїхав з узбережжя.

— Лайно? — пан Бекір скривився. — Ви копирсалися у лайні?

— Так. По-друге, недопалки. Чотири сигарети «Дукат». Я не бачив жодного чабана, який би курив ці московські сигарети. Тут усі

курять сімферопольські, якщо курять. По-третє, зброя. Попросіть будь-кого з ваших чабанів поцілити з берданки у голову вершника, який скакатиме щонайменше за сто кроків. Я впевнений, ніхто не поцілить. Бо щоб влучити у таку ціль, потрібне справжнє вміння і хороша зброя. Скажімо, манліхер із оптичним прицілом, а не ця іржава потороча. Четверте, слід. У вбивці були великі чоботи, на три пальці довші за мої. А у хлопця нога менша за мою. П'яте, підкову коня вбивці зробив коваль із Туака, а всі підкови місцевих робить коваль у Карасубазарі. Невже всього цього замало, щоб зрозуміти: цей хлопець не вбивав Селіма!

Пан Бекір дивився на мене важко, прискіпливо.

— Якщо не він, тоді хто? — спитав контрабандист.

— Не знаю. Але спробую знайти. Поїду до Туака. Спитаю про вершника з гвинтівкою.

— Я поки що не відпускатиму хлопця, — сказав пан Бекір.

— Вивезіть його кудись. Накажіть вірній людині з чабанів по-тримати його десь на яйлі. Всім скажіть, що вбили, — порадив я.

— Для чого?

— Щоб ті, хто стріляв, розслабилися. Краще, коли ворог думає, що ти нічого не знаєш. Я поїду. Візьму з собою Османа.

— Їдьте. Я завтра збираюся до Алушти. У мене там важлива зустріч. Як щось довідається, то сповіщайте, — сказав пан Бекір.

— А з ким зустріч? — спитав я, побачив його невдоволення. — Просто якщо хтось убив вашу людину перед самою зустріччю, то, можливо, щось затівається.

— Зі мною буде охорона. І не уявляю я, хто б міг проти мене щось затівати. Ви, може, не знаєте, Іване Карповичу, але я господар гірського Криму.

— Знаю. Але дозвольте мені розповісти одну історію. Колись в Одесі жила дуже поважна людина. Вона була володарем усього міста. А потім перестала ним бути, бо недооцінила своїх ворогів. Можливо, це не стосується вашого випадку, але я би на вашому місці був обережнішим і менш самовпевненим. Це така моя порада, а ви вже вирішуйте самі, чи дослухатися до неї, чи ні. Я їду до Туака.

Пан Бекір замислився, подивився на мене.

— Вже вечоріє, Іване Карповичу.

— З Османом я не заблукаю, — запевнив його.

— Що ж, їдьте. Я чекатиму вас в Алушті.

- Де у вас зустріч?
- У готелі «Пігмаліон».
- Добре.

Ми виїхали з Османом. Коли вибралися на Карабі-яйлу, було вже темно, але нам світив місяць.

- Ти знав того хлопця, якого схопили? — спитав я.
- Так, знав.
- Він справді не любив Селіма?

— Дуже не любив. Це через ту дівчину, через Валію. Вона донька селянина з Туака, у її батька виноградник. Її збиралися віддавати за того хлопця, а тут з'явився Селім. У Селіма були гроші, були коні, він — небіж самого Бекіра-афянде. Звісно, батько Валії хотів віддати доньку за Селіма, а не за Назіма. Той образився, була бійка. Назім — сильний, але Селім іще сильніший. Він побив Назіма. Кажуть, той кричав, що помститься. А ось тепер Селіма вбили.

- Думаєш, це був Назім?

— Три його брати втекли. Мабуть, для того, щоб помститися Бекіру-афянде за брата. Їх шукають. Буде кров. — Осман скривився.

- У пана Бекіра є могутні вороги?

— Ні, всі з ним хочуть товаришувати. Він могутній. Колись люди в Коктебелі вирішили возити контрабанду самі. Бекір-афянде попередив їх. Вони вбили двох людей Бекіра-афянде. А потім зникли. За кілька днів море викинуло на берег кілька тіл. А куди поділися човни з товаром, ніхто не знає. Більше ніхто не йшов проти Бекіра-афянде. Навіть руські його поважають. Коли почалася війна, його арештували. А потім випустили. Бо без нього на узбережжі почався безлад. Велі-афянде тримає тут порядок. Він будує школи та мечеті, допомагає бідним. Він хороша людина, хороша і строга.

Я слухав свого провідника, дихав розігрітими за день степовими травами. Ніде мені так добре не дихалося, як на яйлі. Ми переїхали її, але спускатися не стали, бо схил поріс деревами, що затуляли місяць, там було темно. Заночували на краю яйли. Осман швидко зробив невеличке вогнище, поставив чавунок, який возив із собою, закип'ятив воду, ми заварили місцевих трав, поїли лаваша з бринзою. Потім лягли просто на землю, підклавши сідла під голову і вкрившись ковдрами. Непогано виспалися. Коли тільки почало світати, поїхали.

Ще по прохолоді доїхали до Туака. Я попросив Османа спитати про відпочивальників, які б брали коней та їздили самі в гори. Таких

не виявилось. Ми заїхали до родини Валії. З нею розмовляти нам не дозволили, батько ж нічого не знав, дивився на мене підозріливо. Ми поїхали до сусіднього села Куру-Узень. Спитали там про відпочивальників на конях. Виявилось, що один чоловік брав позавчора коня і на цілий день їздив у гори. З ним був довгий мішок, із якого стирчав сачок. Начебто чоловік ловив метеликів. Він поїхав уранці, повернувся увечері, після чого одразу поїхав до Алушти. В ніч. Його описували як високого, чорнявого чоловіка з вусами. Ми знайшли візника, який віз того чоловіка. Візник розповів, що чоловік весь час мовчав, а виліз у центрі Алушти. Розплатився п'ятіркою, у візника не було решти, поки він бігав міняти гроші, чорнявий пішов, не дочекавшись. Дивно якось усе це було.

— Їдьмо до Алушти, — наказав я.

Дорога була під морем, часом відходила, минаючи гори. Іноді нас обганяли машини, але було їх тут небагато. Більшість автівок крутилися біля Ялти, а цей край вважався дикуватим. Коли приїхали до Алушти, то перевірили, де виліз вусатий. Розпитували торговців, чи не бачили його. Вони не бачили. Ми зайшли поснідати, замовили по кілька чебуреків (це така смачна татарська страва). Поїли і поїхали до готелю «Пігмаліон». У залі першого поверху я побачив хлопців у чорних костюмах і широкополих капелюхах, уже знайомих мені з Одеси. Вони почитували газети і чогось чекали. Я дізнався, що хлопці оселилися тут учора, сиділи в готелі, на море не ходили, дівок не запрошували, вина не пили.

— Дивні якісь відпочивальники, на їдищі балакають, — розповів мені портє, підбадьорений двома рублями.

— Жиди, чи що? — спитав я.

— Ну а хто б іще на їдищі балакав? — усміхнувся портє.

Я ще спитав, чи не приходив чорнявий та вусатий ловець метеликів, але такого тут не бачили.

— Вони обід замовили, з шампанським. Мабуть, щось святкуватимуть, — повідав портє.

— На скількох обід? — поцікавився я.

— На двадцять чоловік.

Це означало, що святкувати зібралися разом із паном Бекіром. Я пройшовся готелем, не боявся, що мене впізнають, бо засмаг і схуд, відростив бороду.

Вийшов, сказав Осману тримати коней наготові. Десь уже по обіді до Алушти приїхав пан Бекір. На двох автах, із охороною. Я не

ліз йому на очі, вирішив подивитися з відстані. Пан Бекір зайшов до готелю, його зустріли ті хлопці в чорних костюмах. Вони пішли в окремий номер, сиділи там довго. Потім із номера вийшов один з приїжджих. Я рушив за ним. Він сказав порт'є, що можна подавати обід, далі пішов до чорного ходу. Я за ним. Чоловік проліз через паркан і вийшов на іншій вулиці, потім повернув у якийсь двір. Я ледь за ним устигав. Обережно зазирнув і побачив, що чоловіка чекали двоє вершників. Судячи з одягу, татари. Один із них був одноокий. Чоловік щось сказав вершникам, вони кивнули і нагнали коней. Чоловік повернувся. Це все дуже мені не сподобалося. Але за вершниками я вже не встигав, тому теж пішов до готелю. У залі відкорковували шампанське. Десь за півгодини пан Бекір вийшов з охороною, сів до машини, одразу рушили. Добре, що в місті швидко не поїдеш, тим більше у курортному місті влітку. За два квартали я наздогнав пана Бекіра. Віддав коня Осману, наказав їхати за нами, а сам стрибнув до авта.

— Іване Карповичу, щось вдалося дізнатися? — спитав трохи здивований моєю появою пан Бекір. Від нього тхнуло шампанським. Від охорони теж.

— Куди ви їде їдете?

— Я — до Судака. А інше авто повертається до Карасубазара через Сімферополь.

— Хто були ті люди, в готелі?

— Підприємці. Я уклав із ними угоду.

— Вони нею задоволені? — спитав я.

— Думаю, що не дуже. — Пан Бекір усміхнувся. — Я примусив їх збільшити мою частку вчетверо. Вони пропонували десять відсотків, а платитимуть сорок.

— За що?

— Чому ви цікавитесь? — спитав пан Бекір.

— Ви не довіряєте мені? — теж спитав я.

— Та ні, чому ж, довіряю. Ті люди платитимуть мені за торгівлю спиртним на узбережжі від Алушти до Коктебеля. Перший вантаж буде вже сьогодні увечері в Судаку.

— Це небезпечна справа — спиртне, — попередив я, бо бачив дещо в Одесі.

— Я лише отримуватиму свої відсотки. Вони будуть самі постачати, самі продавати і домовлятися з владою. — Пан Бекір виглядав украй задоволеним.

— І як вам вдалося переконати їх збільшити частку? — поцікавився я.

— А так, що узбережжя від Алушти до Коктебеля — це моя територія. Хто хоче там працювати, нехай платить.

— Слушно. — кивнув я. — А якщо вони не схочуть платити?

— Тоді не зможуть торгувати.

— А якщо вас не буде?

Пан Бекір подивився на мене.

— Про що це ви, Іване Карповичу?

— Про те, що вони зацікавлені прибрати вас. Хто ці люди, ви знаєте?

— Начебто якісь жиди. Того, з яким я домовлявся, звуть Лев Штуцер. І навіщо їм мене вбивати, коли ми домовилися?

— Щоб не платити.

— Але я не купка пилу, мене просто так не прибереш! — роздратувався пан Бекір.

— Згадайте, як прибрали Селіма. До речі, його вбивця подався саме до Алушти. Я думаю, що не випадково. Можливо, він пов'язаний із цими хлопцями, які напували вас шампанським.

Пан Бекір глянув на мене, подумав.

— Іване Карповичу, чи є хоч якісь докази? Нехай зі вбивцею, там я згоден, може, ви й маєте рацію. Але з цими хлопцями... Я уклав вигідний договір, ви кажете, що вони небезпечні. Але чи є у вас щось, окрім слів? — Він подивився на мене. Я розвів руками.

— На жаль, ні. Я повернуся на яйлу, відпочиватиму далі. Вийду в Куру-Узені, добре?

— Будь ласка, — кивнув пан Бекір.

Наше авто якраз виїхало за місто, додало швидкості. Осман із кіньми відстав. Думав почекати його в Куру-Узені і разом піднятися на яйлу. Можна було і зараз вийти, але я ще дещо хотів спитати у пана Бекіра.

— Ви не знаєте хлопця з одним оком? — спитав я.

Пан Бекір аж підстрибнув, вирячився на мене.

— Одноокий, з гострим носом і чорнявим волоссям? — перепитав він. Здається, знав того вершника.

— Так.

— Що ти знаєш про нього? — спитав пан Бекір схвильовано.

— Нічого, тому й питаю. То хто він?

— Амет Місхорський, один із ватажків пантюркістів.

— Кого? — не зрозумів я.

— Пантюркістів, людей, які хочуть розбурхати Крим. Вони отримують гроші в Туреччині, намагаються ввозити сюди заборонену літературу та зброю.

— Бунтівники, чи що?

— Бунтівники. Але не революціонери, а інші. Пантюркісти хочуть побудувати Єні Туран, нову державу, яка об'єднала би всіх тюрків світу. Вони готові заради своїх мрій знищити весь Крим! Наш народ — невеличкий, він і так дуже постраждав. Але вони хочуть підняти тут повстання проти царя. Це буде кінцем для нас, бо руський цар — могутній. Нас знищать, як колись знищили черкесів на Кубані! — Пан Бекір дуже розхвилювався.

— Ви ворогуєте з тим Аметом?

— Так. Я вигнав його з мого узбережжя. Бо для моєї справи потрібен спокій. Щоби прикордонна варта і військова контррозвідка знали, що в моїх човнах не буде забороненої літератури, друкарень чи зброї. Я підтримую порядок, і влада не чіпає мої човни і мої валки. Амет хотів порушити цей договір, і його вигнали. Де ти бачив його?

— У Алушті.

— Я накажу знайти його!

— Де він втратив око?

— В Аравії, де воював із арабами, що повстали проти султана. Кажали, що він помер, але він вижив, повернувся. Я наказав йому їхати геть із Криму. Він поїхав, спробував налаштувати проти мене турецьких чиновників, щоб зіпсувати мою справу. Але за ним були лише порожні слова, а за мною — гроші. Йому не вдалося зупинити мої човни в Туреччині. Тепер цей шакал навіщось приїхав сюди. Я накажу схопити його. То де саме ти його бачив?

— Він розмовляв із одним з людей Штуцера.

— Ти певний? — скрикнув пан Бекір.

— Так, я бачив на власні очі.

— Цікаво, про що вони балакали?

— Не знаю, але мені це видалося підозрілим.

— Мені теж. — Пан Бекір замислився.

Попереду почувся гуркіт. На дорогу, що звивалася під горою, посипалося каміння. Шофер різко загальмував. Наше авто зупинилося десь за тридцять метрів перед каменепадом, що завалив весь шлях.

— Це ще що? — спитав пан Бекір і сіпнувся виходити з авто, але я смикнув його за руку.

— Не виходьте! — крикнув я і озирнувся.

Дорога ішла по ущелині, з одного боку підпертої скелею, а з другого — проваллям. Над дорогою височів крутий схил, вкритий кущами та невисокими деревами. Ми були перед тим схилом як на долоні. Стріляй, наче в тирі.

— Розвертай машину, їдьмо назад! — заверещав я на водія. Той озирнувся на пана Бекіра, чекав його наказу. — Це засідка! — Я здогадався, хоч і пізно. Та мій крик був переконливим.

— Розвертайся! — наказав пан Бекір. Водій натиснув на газ, авто виїхало передом упритул до скелі. Тепер треба було здати назад, до краю провалля, вивернувши кермо. А потім уперед, і гнати геть. Водій перемикав швидкості, коли пролунав постріл. Водій скрикнув. Охоронець, що сидів попереду, вихопив револьвер. Ще постріли. Кулі влучали у водія та охоронця, я звалив пана Бекіра на підлогу, відчув, що авто покотилося з дороги. До провалля. По нас далі стріляли, а потім авто різко нахилилося: це задні колеса зїхали з дороги. Я вдарив двері, вони відчинялися назад, викинув пана Бекіра і ледь вистрибнув сам. Покотився по кущах та камінню. Авто ж поїхало схилом, потім покотилося і не зупинялося метрів сто, аж до дна, де трохи полежало, а потім спалахнуло.

Я почув стогін. Пан Бекір лежав за кілька метрів.

— Тихо! Не рухайтесь! — прошепотів я. Сам лежав так само, весь подертий об каміння, з забитим плечем.

Ще кілька пострілів із гори. У наш бік. Нам дуже пощастило, що схил за дорогою був занадто крутий, і стрільці нас не бачили. Щоправда, могли спуститися, щоб дострелити. Я уважно прислухався. Браунінг був при мені. На дорозі почувся стукіт копит. Більше не стріляли. Я лежав, слухав, як палає вниз авто і б'ється моє серце. Лаяв себе, що запізно здогадався про засідку. Це ті хлопці в костюмах, вони хотіли поторгуватися з паном Бекіром, а потім убити, якщо він не погодиться знизити ціну. Для вбивства використати його ворогів. Того Амета. Красиво ж як! Відсвяткувати з ворогом договір про мир, а потім замочити і святкувати вже перемогу.

Тупіт копит наближався, коли на дорогу вискочив Осман і закричав. Мабуть, побачив дим від авто у проваллі і засипану камінням дорогу. Кинувся до провалля.

— Бекір-афянде! — Побачив пана Бекіра, який лежав першим по схилу.

— Османе, біжи вниз, нас наче і немає! — наказав йому. Хлопець здивовано дивився на мене.

— Біжи! — наказав пан Бекір, який був весь у крові.

Осман поліз униз. Я ще почекав. Можна було підводитися, стрільці, мабуть, уже втекли. Осман виліз із провалля і сказав, що водій з охоронцем мертві. Догоряють у машині.

— Підводьмося, — сказав я. Допоміг пану Бекіру, він накульгував і тремтів, здається, більше від гніву, ніж від переляку. Мабуть, ніколи такого не бувало, щоб на нього полювали, як на куріпку. Допоміг сісти йому в сідло. — Пане Бекіре, ваші вороги гадають, що ви мертві. Це дуже добре, бо зараз вони викриють себе. Їдьте в гори, переховайтеся там день-два, подивіться. Вас точно хтось зрадив. Вас та Селіма. Хтось вказав, що він поїде до дівки, хтось вказав на того хлопця, щоб зробити винним його. Коли з'ясуєте, хто зрадник, зберіть сили і вдарте. Я поки що буду в Алушті. Якщо треба буде, приїду сам на Демерджі. Добре?

— Іване Карповичу, дякую...

— Пізніше, зараз їдьте. Османе, ти відповідаєш за пана Бекіра, будь уважним.

Вони поїхали, а я доплентав до моря. Трохи відпочив і пішов берегом до Алушти. Вмився по дорозі, потім купив новий одяг. Плече боліло, почувався погано, але часу на відпочинок не було. Спершу зазирнув до готелю «Пігмаліон». Ті хлопці в чорних костюмах були ще там, зачинилися у двох номерах на третьому поверсі, чогось чекали. Потім прискочив вершник, побіг до них. Невдовзі вершник поїхав, а хлопці замовили в номери шампанське. Так розумію, святкували загибель пана Бекіра. Потім головний із цих бандитів, Лев Штуцер, пішов на телеграф, відбив телеграму до Одеси. «Проблема вирішена клієнт готовий чекаємо товар». Далі він поїхав до невеличкого готелю на околиці Алушти. Я ледь за ним устиг, бо він же на автомобілі, а я верхи, на старому коні, якого взяв на два дні. У готелі Лев зустрівся з високим чорнявим чоловіком. Вусатим. Лев поїхав. Я нагородив порт'є червінцем, щоб він нічого не бачив і не чув. Обережно піднявся на другий поверх, підійшов до дверей потрібного номера, прислухався. Здається, пожилець збирав речі. Мабуть, збирався їхати. Справу було зроблено. Я чекав у коридорі. Хотів порадувати вусаня несподіваною зустріччю. Коли з сусіднього номера вийшов опухлий чоловік, здивовано подивився на мене.

— А ти хто? — спитав гучно.

— Моряк Свистунов! — Я теж відповідав гучно і вдавав, що п'яний. — Хочу ввійти у порт приписки, бо набрався по ватерлінію!

— О, це добре, а я тільки збираюся почати! — усміхнувся спухлий.

— Повний вперед! — сказав я і пішов, наче шукав свій номер.

— Повний, брате! Нажеруся сьогодні! — крикнув спухлий і аж побіг геть. На узбережжі діяв сухий закон, але можна було купити домашнє вино чи контрабандну ракію.

Тиша. Я почекав, потім навшпиньки повернувся до дверей. Мабуть, вусань прислухався. Аж ні, далі почав збирати речі, щось на-свистував. Оце він зробив дарма. Свист мусив мені довести, що він не звернув уваги на розмову в коридорі. Але ж означало, що звернув, коли спробував доводити протилежне! Я відсахнувся від дверей, і дуже вчасно, бо пролунав постріл. Куля легко пробила двері і дзенькнула об протилежну стіну, я зойкнув, як кричать смертельно поранені люди, і гучно впав. Лежав на спині, вихопивши браунінг. Якби розпалений полюванням вусань вибіг мене добивати, на нього б чекало кілька куль. Але вусань виявився дуже хитрим. Не поліз мене добивати, вибрався крізь вікно. Я підхопився, вибив двері, заскочив у кімнату. Побачив простирadlo, що звисало з вікна. Я підбіг, обережно визирнув. Тільки гілки кущів біля готелю хиталися. Переслідувати не наважився, бо у втікача був манліхер. Оглянув кімнату, чи нічого він не залишив. Забув лише сачок. І кілька недопалків у попільничці. Сигарети «Дукат». Я зііз по простирadлу і теж утік, бо на постріл почали збиратися люди.

Наступного дня Лев Штуцер влаштував у «Пігмаліоні» приймальний день. З самого ранку до нього почали приходити різні поважні люди. Деяких я знав, це були власники місцевих ресторанів та санаторіїв. Вони провадили перемовини зі Штуцером і йшли задоволені. Я чекав, що з'явиться той вусань, але натомість прийшов один чоловік із людей пана Бекіра, Сабіт. Той, що знайшов фальшивого вбивцю Селіма. Він розмовляв зі Штуцером довго, десь із півгодини, після чого вийшов, теж дуже задоволений. Щось у внутрішній кишені його піджака випиналося, мабуть, конверт. Потім прийшли кілька десятків людей Штуцера, у чорних костюмах і капелюхах. З'ясувалося, що вони припливли до Алушти пароплавом, який став у порту. З новими людьми Штуцер пішов до будинку, який належав пану Бекіру. Тепер там була його контора, і відвідувачів спрямовували туди. Всіх вразило, що Штуцер сидить у конторі Бекіра.

— Серйозна людина, тепер він тут господар! — пояснив мені один місцевий, якого я пригостив обідом. — Цей жидок уже торгував у Севастополі, потім узяв Ялту, а тепер під ним все узбережжя. Тільки Керч тримають ростовські босяки, але, кажуть, їм недовго залишилося. Ці жида весь Крим до рук візьмуть, уся торгівля спиртним через них ітима.

— А для чого їм Крим? Тут вина повно, ще й контрабанду везуть, що вони тут продадуть? — спитав я.

— Та вино є, але не всі те вино люблять. До того ж зараз тут багато поранених із фронту, яким чогось міцнішого хочеться. Контрабандне питво дороге, а у цих жидів дешевше. І міцний напій. Я у Херсоні його куштував. З півпляшки вже на ногах не стоїш!

— З півпляшки? — не повірив я.

— Авжеж, — кивнув він. — Вони ж розливають винятково у великі пляшки, по 700 грамів, півлітровими не займаються. Вже завезли на пароплаві першу партію. Загуде тепер узбережжя!

Я чоловіка слухав, а сам назирив за конторою, де Штуцер сидів. Он він вийшов із кількома охоронцями, один із яких ніс тлаустий саквожж. Певно, до банку поїхали, відвезти готівку.

— А як він Бекіра прибрав, — розповідав далі місцевий. — Всі думали, що навіки Бекір, а тут загинув як вчасно. Впав у провалля з водієм, авто згоріло. Бекіра мусив Селім заступити, племінник його, але і Селім загинув. Тому справу Сабіт узяв, а Сабіт — боягуз, він не воюватиме, тепер жида в будинку Бекіра сидять і всім керують!

Я послухав іще трохи, потім розплатився, сів на коня і поїхав на Демерджі. Прибув увечері, знайшов стійбище чабанів. Осман відвів мене до невеличкої печери, де переховувався пан Бекір. Там зручно було: і лежанка, і стіл із круглої брили. Пан Бекір уже відійшов від переляку і виглядав не таким розгубленим.

— Радий вас бачити, Іване Карповичу.

— Здається, я знайшов зрадника серед ваших людей.

— Так, я знаю, це Сабіт, — скривився пан Бекір. — Він сьогодні проголосив, що я помер, а тіло моє згоріло. І що він тепер буде моїм наступником. Хоч я його не призначав наступником, ним мусив стати Селім.

— Цей Сабіт — хитрий лис. Спочатку прибрав Селіма, щоб ніхто не заважав йому взяти владу, коли вас не стане, — закрутив я головою.

- Він заплатить за все! — пообіцяв Бекір.
- Люди Штуцера сьогодні зібрали добряче грошей.
- Я знаю. Все узбережжя братиме в них спиртне.
- А поліція? Сухий же закон? — спитав я.
- Штуцер пообіцяв, що поліція не чіпатиме. Ці хлопці торгують по всьому півдню. Якось змогли домовитися, кажуть, що аж зі столицею, — скривився пан Бекір.
- То бити по них небезпечно? — поцікавився я.
- Це моє узбережжя! І я вдарю! Тільки знайду, де Амет. — Пан Бекір розлютився, він був страшний у гніві, аж виблискував ненавистю. — Не хочу залишати його за спиною.
- Це правильно. Той, хто вбив Селіма, на жаль, зміг утекти. Ледь не вбив мене. Він дуже небезпечний, — попередив я. — Його найняв Штуцер. Коли ви вдарите, треба буде допитати Штуцера і знайти того стрільця.
- Неодмінно, — кивнув пан Бекір.
- Про те, що ви живий, іще не знають?
- Невдовзі дізнаються. І дехто буде вкрай здивований. — Пан Бекір недобре усміхнувся. Я бачив, як стиснулися його кулаки. Мабуть, він уявляв, що зробить зі своїми ворогами. Потім подивився на мене. — А як ви здогадалися, що там буде засідка?
- Ну, я ж помічав, що проти вас щось затівається. А тут той каменепад, та й спочатку наче ж вибухнуло щось. Я подивився на дорогу і побачив, що ми як на долоні. Відстрілюватися там було незручно, вперед ми проїхати не могли, залишалося тільки тікати. Якби вони одразу почали стріляти по нас, то легко перебили б. Але вони чекали, що ви вийдете з авта. Вони з самого початку думали, що ви обов'язково вийдете. Чекали на це і втратили час.
- Слава Аллаху, що втратили. А ви врятували мені життя, коли випхали. Самі ж ризикували.
- Врятував не я, а куц, який ріс біля узбіччя. Авто трохи загальмувало об нього, я встиг відчинити двері, випхати вас і вистрибнути сам. Якби не куц, ми були б уже на тому світі.
- Ви — скромний, Іване Карповичу, — усміхнувся пан Бекір.
- Я навчений не перебільшувати свою роль. Там вирішується головне, — кивнув на небо.
- Я віддячу вам, Іване Карповичу, — пообіцяв пан Бекір.
- Треба завершити справу, — нагадав я.
- Завершимо. Не хочете повечеряти?

— Та можна.

Ми всілися за плаский камінь, який був тут за стіл. Їли лаваш та холодну ягнятину, запивали вином. Татари хоч і магометани, але вино пили. Принаймні багато хто. Поки ми вечеряли, Осман стояв осторонь. Він був молодий, не міг сісти за один стіл із такою поважною людиною, як пан Бекір. Я відніс йому поїсти. Повернувся, сів. Відчував ситість.

— А ви добрий, Іване Карповичу, — сказав пан Бекір.

— Я сам частенько ось так стеріг, поки інші їли. І був дуже вдячний, коли про мене не забували, — пояснив я.

— Добрий і пам'ятаєте, з чого починали. А я ж не хотів звертатися до вас, Іване Карповичу, — сказав пан Бекір.

— Чому?

— Контррозвідка про вас попереджала. Казали, що ви — небезпечна людина, якимось вас називали, забув слово.

— Мабуть, «мазепинцем»?

— Ага. Що це?

— Ну, це типу ваших пантюркістів. Такі люди, які хочуть, щоб Україна була окремо від Росії.

— Хто був? — не зрозумів пан Бекір.

— Україна. Малоросійські губернії.

— А чому вони мусять бути окремо? — здивувався пан Бекір. — Нехай ще ми — тюрки, мусульмани, а ви ж однакові.

Я усміхнувся.

— Пане Бекіре, коли руській людині поставити турка і татарина, він їх зможе розрізнити?

— Та не дуже.

— Тобто для нього вони будуть однакові. Ось так і ми з руськими. Хто не знає, то однакові, а насправді різні. Дехто каже, що як різні ми, то і в різних державах мусимо жити. Оце їх звуть мазепинцями, — пояснив я.

— То ви займаєтеся політикою?

— Ні, вона займається мною. У мене є вороги. У Петрограді. Вони давно вже хочуть знищити мене. Вони позбавили мене родини і хутора, примусили ховатися від них тут, у Криму. Просили стежити за мною? — спитав я.

— Так, просили. Доповідати про візити, про те, що ви говорите, про ваші листи, — кивнув пан Бекір.

— І ви робили це?